

11

Les Arenes. Lloc geogràfic, històric, paisatgístic, artístic, de salut. Ermita i veïnat de Castellar del Vallès

Esteve Prat Paz
Doctor en Belles Arts

L'indret de les Arenes es troba situat al nord del terme de Castellar del Vallès, a la vora esquerra i a la part alta del riu Ripoll, i a l'est de la carretera B-124, sota el carener de les Roques d'Aguilar (633 m d'altitud). Actualment forma part del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i la Serra de l'Obac. El paratge està flanquejat per diversos camins antics i l'actual carretera de Sabadell a Sant Llorenç Savall, la B-124, així com pel riu Ripoll i dos torrents que hi conflueixen en aquest indret: el del sot de Matalonga i el de les Arenes, topònim que donarà el nom a tot aquest entorn. A la zona s'hi troben diverses fonts, elements hidràulics imprescindibles, juntament amb el riu i torrents, per a l'establiment d'una comunitat. A l'entorn es troben en l'actualitat algunes masies i es té constància d'altres que hagueren pogut existir antigament. El conjunt de masos de les Arenes i del sector del Carner deurien arribar a poc més de mitja dotzena en el seu millor moment.

Vista general de Les Arenes

CRONOLOGIA

La presència humana en el sector es diu que data de la prehistòria, per diversos elements arqueològics que han estat descoberts en l'indret. Documentalment, però, el lloc de les Arenes es troba citat en documents del segle X i sembla que aleshores ja estava poblat.

Any 954. El nom Arenes és mencionat l'any 954 en una donació del mas d'aquest nom als propietaris de la Vall d'Horta.

Any 1060. En el Cartulari de Sant Cugat, el 10 d'agost de 1060, l'abat de Sant Cugat va rebre unes propietats per part de Berenguer Bernat de Petra i Raimon i Guillem Amat, i a canvi, els va donar 16 unces d'or, un mas situat a Sant Llorenç «de Muntada» i un altre «in ipsas arenas».

El Dr. Antoni Vergés en la seva *Història de Castellar* fa referències a les Arenes:

Any 1115. Guillem d'Horta dóna dits masos al monestir de Sant Llorenç del Munt.

Any 1126. Adalardí i el seu fill Guillem d'Horta fan donació a l'abat de Sant Llorenç del Munt del dret que tenen en els «masos de les Arenes».

Any 1364. Guillem d'Ínsula i la seva esposa doten a la seva filla Elisenda entregant-li els «masos d'Ínsula i de les Arenes».

SANTA MARIA DE LES ARENES

Capella de les Arenes

Història

L'ermita o capella, bastida en època medieval, es troba sota l'advocació de Santa Maria. És situada a la carretera B-124, pk. 13'3. El 1121 apareix en el llegat de Berenguer a la seva filla Agnès i al seu gendre Baldoví l'església de Santa Maria de les Arenes, amb el seu mas i les seves pertinences.

L'any 1141 és documentada com una capella construïda sota la iniciativa atribuïda a la comunitat benedictina que regia el monestir de Sant Llorenç del Munt. L'ermita va anar adaptant-se a les diferents necessitats al llarg del temps: fou allargada, modificada, i s'hi afegí la casa de l'ermità al segle XVII.

Estil

La capella és d'estil romànic d'una sola nau de volta de canó amb absis semicircular amb obertura d'arc de mig punt adovellat. La coberta és de teula àrab a dues vessants. Conserva la porta original tapiada a la façana de migdia, a més de dues finestres d'arc de mig punt i de tres grans contraforts, tot de pedra tosca. Té un gran campanar d'espadanya amb campana i una creu de ferro. La façana principal, amb frontó triangular, cornisa, òcul i porta amb arc de mig punt amb impostes originals, forma part de l'atri d'accés d'una ampliació posterior (segle XVII); adossada a tota la paret nord, es troba la casa de l'ermità, de planta baixa pel bestiar i pis d'habitatge, amb basament formant un banc i coberta d'un sol aiguavés inclinat vers la capella.

Sobre de l'atri d'entrada es troba un harmònim. Fins l'any 1936 hi havia un retaule del segle XVII i una imatge de la verge romànica del segle XI. Ambdós foren destruïts. És de remarcar la pica d'aigua beneïda d'una peça de pedra amb una mà esquerra esculpida que la sosté.

Imatge de la Mare de Déu de les Arenes

La primitiva imatge bruna de la mare de Déu era d'estil romànic tallada en fusta, amb l'Infant a la falda. Podria ser datada de finals del segle XI. Va desaparèixer el 23 de juliol de 1936, arran dels fets de la Guerra Civil, quan l'aixovar litúrgic i la imatgeria foren cremats davant l'ermita. L'any 1941 la casa Rius Massagué de Barcelona en va fer una còpia a partir d'unes fotografies fetes per uns fidels de Sabadell. El 13 d'abril la nova talla va ser beneïda.

S'anomenava popularment la Mare de Déu de la Galledeta, per una petita galleda d'argent que portava i que es diu que li va ser oferta pels pagesos de la zona en senyal de gratitud pels seus ajuts en èpoques de sequera. A ella hi acudien els fidels en demanda de pluja.

Antiga imatge de la Mare de Déu de les Arenes

L'advocació de la Mare de Déu de les Arenes ha estat molt popular durant molts segles al massís i el seu entorn. La seva popularitat va créixer amb la llegenda del miracle del pastoret de la Castellassa de Can Torres, que assegura que l'any 1645 un pastor, que cuidava el seu ramat al peu del monòlit, va provar d'enfil·lar-se fins al seu cim i ho va aconseguir. Una vegada dalt, però, es va adonar que era molt més difícil la baixada i corria el risc de patir un accident mortal. Molt angoixat, va pregar a la Verge de les Arenes i li va prometre que, si aconseguia baixar sa i estalvi, li faria portar una nova i potent campana. Segons la llegenda, el pastor es va quedar adormit i, en despertar-se, ja estava a la base de la Castellassa, on l'hauria portat la Verge. La fama de miraculosa de la Mare de Déu de les Arenes va atraure a l'ermita molts creients entre els segles XVI i XVIII, que li demanaven que els guarís de malalties o els resolgués problemes de tota mena. Els fidels, agraïts, van omplir la capella d'exvots, que també van ser destruïts a l'inici de la Guerra Civil. Hi havia exvots de tota mena, entre ells un que representava l'escena del pastoret.

Es conserven uns goigs datats el 1677 (que van ser musicats per mossèn Joan Abarcat) que al seu inici diuen:

*Entre boscos i carenes
vostra ermita és nostra llar.
Vulgau-nos sempre amparar,
oh, Verge de les Arenes*

GOIGS EN LLOANÇA DE LA MARE DE DÉU DE LES ARENES

QUE ES CANTEN EN LA SEVA CAPELLA DE L'ANTIQUÍSSIMA ERMITA DE SANT FELIU DEL RACÓ, DEL BISBAT DE BARCELONA

Entre boscos i cançons,
vostre ermita és nostra llar;
volguem-nos sempre encantar,
ah, Vergé de les Arenes.

Vergé i Mare celestial,
de purtat immaculada,
que fets fets desollada
del pecat original,

la nobilitat amb nos
usota per vostres venes.
Volguem-nos sempre encantar,
ah, Vergé de les Arenes.

Madona Vergé Maria,
als vents d'aquest boscat,
que venen-vostre llogar
i en salut, ja en malaltia,
benedicis tot i d'alt,
protégies la nostra penya.

Volguem-nos sempre encantar,
ah, Vergé de les Arenes.

Ah, que anem caminant a través
per les vides de la terra,
quan l'altíssim ens faci guerra
i ens vagi tot de revés
i tantes el cor malalt
pot desolitzar de les penes.

Volguem-nos sempre encantar,
ah, Vergé de les Arenes.

Ohi, dolcíssima Senyora,
de caritat aferrada,
dona una tendra intenció
d'una esperança d'una
joia de cor que impugna
en els malis de tots temes.

Volguem-nos sempre encantar,
ah, Vergé de les Arenes.

Ja que dels fills estimats
en vos Veu salut i glòria,
nos volem Vergé Maria,
que els fets i regisats,
del Regim dels seus peccats,
en destrossin les cadenes.

Volguem-nos sempre encantar,
ah, Vergé de les Arenes.

Mareu-nos encerta,
preguem, però agilitats,
pels vells i pels infants
per la dona partura.

I al poblet que es desolava,
encantem-lo en vos penes.
Volguem-nos sempre encantar,
ah, Vergé de les Arenes.

Al benyotar i al païr
la vostra ermita els consola
a cercar un clau de vida
al celis del vostre amor,
el qual els demostra la bondat
de les mandantes tistes.

Volguem-nos sempre encantar,
ah, Vergé de les Arenes.

Nombroses generacions,
per fer-vos filla vella,
han mudat a vostra ermita,
perfums de l'encens,
i vobretis les cançons
al bell de les cançons.

Volguem-nos sempre encantar,
ah, Vergé de les Arenes.

Preguem per mestres Santa Mare de Déu
Preguem dipos de la promesa del Crí.
Preguem: Dels Omnipotents,
consola als vostres fills, que camien
en la presència de Santa Maria,
que per la seva intercessió siguin alliberats de
qualsevol mal i la terra i arribin al geg dels cel.

Per tant, Senyor Jesucrist.

L'aquí pret sentant,
ho i basti a prop de l'alt,
Viu en vos l'altíssim que la bella,
que m'és de vos fentir-hi
hi dient el Sant Rosari,
baldem dels, de pler i peret!

Volguem-nos sempre encantar,
ah, Vergé de les Arenes.

Quants homes aquí agollats
amb l'altíssim desfermat,
tots fets i roegada
per la filia dels peccats,
quants cops els hauran ajutats
amb les almes sermes!

Volguem-nos sempre encantar,
ah, Vergé de les Arenes.

En el temps de desolació
tots volem en processó,
pels la vostra intercessió,
sempre pler en ha portat.
I alhora-nos tot pecat
amb gracioses tistes.

Volguem-nos sempre encantar,
ah, Vergé de les Arenes.

Su un malitx cau doblat
per delar la malitia,
don i combat, Vergé pur,
obert de but a la
vostre cor ple de bondat
que dolcifica les penes.

Volguem-nos sempre encantar,
ah, Vergé de les Arenes.

Els cançons de Sant Feliu,
de Cantell i Sant Llorenç,
guardes del vob dels venes,
de l'embarcada del mar,
de pelagiques milles,
i d'ocasionalis milles.

Volguem-nos sempre encantar,
ah, Vergé de les Arenes.

TORNADA:
Entre boscos i cançons,
vostre ermita és nostra llar;
volguem-nos sempre encantar,
ah, Vergé de les Arenes.

Goigs de la Mare de Déu de les Arenes

En el camí dels Degotalls, a la muntanya de Montserrat, es troba una majòlica dedicada a la Mare de Déu de les Arenes amb aquestes estrofes.

Processó per demanar el benefici de la pluja el setembre de 1943

Un exemple de devoció a l'esmentada verge el trobem l'any 1943 en una rogativa per demanar pluja. A les set del matí va sortir la processó de l'església de Sant Esteve de Castellar amb la imatge de Crist Crucificat, portada pel cos de portants. Els feligresos de Sant Feliu van sortir a dos quarts de vuit i s'ajuntaren amb els de Castellar a les vuit, a Turell. A les nou es resà a la Verge i a les onze es realitzà un ofici. Es demanà que hi acudissin tots els feligresos per pregar a la Verge de les Arenes, segurs que atendria les súplices.

**Procesión de Rogativas
a la Ermita de Las Arenas
para impetrar el beneficio de la lluvia**

Las Parroquias de San Esteban de Castellar y de San Feliu del Recó, para pedir la tan deseada lluvia y en cumplimiento de lo ordenado por nuestro Prelado, organizan los actos de Rogativas para el próximo domingo, día 12, bajo el orden siguiente:

A las 7 de la mañana, salida en procesión de la Iglesia de San Esteban de Castellar, siendo llevada por el Cuerpo de Portantes la Imagen de Cristo Crucificado.

Los feligreses de San Feliu del Recó saldrán de su Iglesia parroquial a las 7'45 para juntarse con los de Castellar en Turell, a las 8.

A la llegada a la Ermita, que se calcula para las 9, se rezarán ante la Imagen de Ntra. Sra. de Las Arenas las preces litúrgicas, que terminarán con besamanos a la Virgen; quedando después tiempo libre para el desayuno y descanso.

A las 11, solemne Oficio en el atrio de la Ermita para que puedan oírlo todos los asistentes.

NOTA: Por coincidir las Rogativas con el «Aplec» de Las Arenas, no habrá procesión de regreso, pudiendo volver cada uno en la forma y hora que mejor le parezca.

¡Feligreses de Castellar y de San Feliu!

Acudid todos con espíritu de penitencia a rogar a nuestra amada Madre de Las Arenas, seguros de que atenderá nuestras súplicas.

Castellar del Vallés, Septiembre de 1943.

Mora, Impresor - Castellar

Anunci d'una rogativa a l'ermita de les Arenes

Els ermitans

Els ermitans tenien tractament de frare i vestien hàbit. Eren designats pel rector de Sant Feliu del Racó i podien residir a la casa annexa a l'església, conrear les terres de l'ermita i realitzar certes funcions religioses i de culte. En el període de 1718-1751 hi va haver cinc ermitans. Actualment casa i capella resten tancades.

L'ESTIU EIG A LES ARENES LES COLÒNIES D'ESTIU EIG

La implantació del primitiu estiu eig sobre el territori català fou molt puntual i va afectar els pobles i els indrets amb un cert atractiu natural. La burgesia urbana de l'estiu eig valorava, en aquest sentit, la bondat del clima, l'abundància de les fonts i les aigües, la bellesa del paisatge, el pintoresquisme de l'entorn edificat, la proximitat del bosc o de la platja que permetés el passeig o el bany. L'entorn de les Arenes complia escrupolosament totes aquestes condicions, fins i tot la del bany, ja que tot i trobar-se a l'interior del territori els estiu eijants podien banyar-se al riu, per això la implantació de la colònia d'estiu eijants.

Castellar del Vallès, doncs, com altres poblacions de la comarca, va esdevenir a principis del segle XX lloc d'estiu eig. «La munta-

El riu Ripoll al seu pas per les Arenes

nya a les portes de la capital» i «prendre les aigües» eren un reclam per a moltes famílies de Sabadell, Terrassa i Barcelona. La «Catalunya Guia de l'Estiuejant» (Catalunya Il·lustrada, 1933-1934) explicava que Castellar del Vallès «és una de les poblacions més belles i sanitoses de Catalunya pels seus afores magnífics coberts de vegetació exuberant, amb molta boscúria i gran nombre de fonts d'aigua perfectament potable».

Les excursions científiques que es desenvoluparen en aquesta època esdevingueren actituds de contemplació de l'entorn: a fora s'hi anava a respirar aire pur, gaudir del camp, donar expansió a l'esperit i descansar al cos, i tot això contribuïa al fenomen de l'estiueig.

Si bé les primeres estades foren a prop de Barcelona, a mesura que el ferrocarril i les carreteres ho permeteren es realitzaven cada vegada a més distància. La presència de colònies d'estiuejants modificà, al tombant del segle XIX al XX i durant la primera meitat d'aquest, la fesomia de les poblacions on va arrelar, amb nous espais urbans, passeigs arbrats, fonts monumentalitzades, hotels i xalets, albergs, casetes de bany...

A Castellar, la concentració més gran d'estiuejants es va produir en l'indret de les Arenes, allunyat del nucli poblacional, en plena natura, tot i que dins del poble hi va haver estiuejants en diferents èpoques, alguns d'ells il·lustres, com Lluís Companys i Jover, president de la Generalitat de Catalunya, que entre l'any 1923 i el 1928 passava les vacances estiuenques amb la seva família llogant una casa, cal Targa, al carrer de les Roques; o bé el pedagog Agustí Rius i Borrell i família, que el 1918 comprà i remodelà una casa del Passeig, la número 101, sembla que construïda cap el 1881; o bé el també pedagog Antoni Parramon i Tubau, amb habitatge al carrer del Puig de la Creu, dalt l'era d'en Patasques; i de tants altres que havien vingut a passar els estius a l'an-

tiga i desapareguda Fonda Sant Esteve, situada al carrer Major.

La geografia com a element important en l'estiueig

S'han documentat una mica més de seixanta colònies d'estiueig a la Catalunya interior en el període 1906-1936. Una primera constatació és que una vintena estaven estretament vinculades a l'existència de balnearis en el seu entorn: Caldes de Malavella, Santa Coloma de Farners, Sant Hilari Sacalm, la Garriga, Caldes de Montbui, Tona o Ribes de Freser, entre d'altres. Un segon agrupament es troba a la Depressió Central, Moià, el Montseny i les comarques pirinenques, especialment el Pirineu Oriental, Camprodon, Sant Joan de les Abadesses, Ribes de Freser, Puigcerdà. Olot i els voltants també hi ocupen un lloc destacat. I l'última agrupació, en la qual es trobaria Castellar, és la gran concentració de colònies d'estiueig en localitats properes a Barcelona, a la serralada Prelitoral: el massís de Sant Llorenç del Munt, Sant Feliu de Codines, Castellar del Vallès, en aquest cas, Castellar del Vallès.

Els santuaris muntanyencs també foren un notable factor d'atracció d'estiuejants i algunes colònies s'establiren a les hostatgeries. En el cas de Castellar la colònia s'establí a l'entorn de l'antiga ermita de les Arenes però a l'altra banda de la carretera de Sant Llorenç Savall, que separa l'ermita del nucli habitat a l'entorn de l'antiga masia de cal Barceló, amb edificacions modernes a sobre de les seves restes. La família Pobla, que era la que habitava can Barceló, la va deixar a les darreries dels anys quaranta del segle XX.

La salut com a reclam publicitari

A mitjan segle XIX, els corrents higienistes recomanaven canviar d'aires i prendre les aigües, en un entorn urbà mancat de salu-

britat, que afavoria directament o indirectament l'aparició i difusió de malalties diverses.

El binomi salut-estiuatge estava prou estès socialment. En l'origen de moltes colònies d'estiuatge hi trobem metges que n'esdevindrien promotors pel fet de recomanar als pacients, des de les consultes de Barcelona o d'altres ciutats, que anessin a determinats indrets a «prendre les aigües» i a «canviar d'aires», dues condicions que reunia les Arenes, a part de moltes d'altres.

Les fonts i les fontades

Tota vila d'estiuatge, per ser-ho, havia de disposar de fonts: pel valor terapèutic de les seves aigües, o bé per anar-hi a fer les corresponents fontades. En els llocs d'estiuatge, moltes fonts de muntanya van esdevenir, des de finals del segle XIX i primers del XX, un punt de trobada, de passeig i d'esbarjo per a passar una jornada prop de la font i fer-hi, generalment, un àpat. Això va comportar progressivament un agençament de moltes fonts i la seva ornamentació, amb la millora dels brocs, la col·locació de plaques commemoratives i l'arranjament de l'entorn. Les fonts van passar a ser, en alguns casos, obres arquitectòniques enmig de la muntanya, envoltades d'un enjardinament que havia domesticat la natura, amb l'afegit de seients i taules de pedra sota la influència dels jardins romàntics del segle XIX o noucentistes de primers del segle XX, que les convertia en llocs pintorescos.

A les Arenes solia fer-se la fontada a la tarda anant a les fonts a berenar, costum que formava part dels hàbits de sociabilitat i oci dels estiuatjants. Les fonts van ser convenientment analitzades, agençades i ornamentades en estil modernista. Bàsicament, són les fonts de l'Espígol, amb una majòlica d'estil modernista de l'any 1917 avui restaurada, i la del Romaní, dita durant un temps de la Fullola, també de l'any 1917, avui tam-

Font de l'Espígol abans de ser restaurada

Font del Romaní

bé restaurada, encara que a la zona i relativament a prop s'hi troben moltes altres fonts.

El riu

L'entorn de les Arenes, a més de disposar d'un bon nombre de fonts, tenia un altre al·licient afegit: el riu Ripoll, amb el torrent de les Arenes i el del sot de Matalonga que hi desemboquen en aquest indret, l'últim una

mica més avall. En el riu no solament s'hi anaven a banyar els estiuejants sinó també la població autòctona de Castellar i Sant Feliu.

Es podria dir que els castellarencs d'abans, com possiblement molts dels estiuejants, havien après a nedar al riu.

La torre d'estiueig

Un salt qualitatiu en l'estiueig es va produir quan les classes més benestants decidiren invertir el seu capital i dotar el fet d'estiuejar de característiques pròpies, més enllà dels factors sanitaris i familiars, convertint aquesta pràctica en quelcom d'estable.

La torre va ser l'inici de les segones residències. Eren una imitació del moviment sorgit a l'Anglaterra del segle XIX conegut com les «ciutats jardí», conseqüència del deteriorament de la qualitat de vida fruit de la Revolució Industrial. També es van restaurar velles masies o bé l'estiueig es produí en cases entre mitgeres al centre dels pobles, com hem vist en alguns casos a Castellar. Després de la I Guerra Mundial (1914-1918) va ser quan va créixer la demanda de residències d'estiu en general i a Castellar en particular per part de la burgesia de Barcelona, Terrassa i, en el cas de les Arenes, sobretot de Sabadell, en part fruit de l'acumulació de beneficis obtinguts per la indústria tèxtil durant el conflicte bèl·lic.

El calendari de les vacances d'estiueig

- Finals de maig. El servei desava la roba d'hivern i es desplaçava a la torre d'estiueig per netejar a fons.

- Primers de juny. El servei preparava les maletes i baguls amb la roba d'estiu de la família, vaixelles, joguines, gramoles...

- De Sant Joan a la Mare de Déu d'Agost. En el període comprés entre el 24 de juny i el 15 d'agost la família i el servei es traslladava a la torre, el pare trigava un parell de setmanes més.

- L'agost. Era un mes de balls, festes majors, aplecs i excursions.

- Setembre i octubre. La família tornava a la ciutat. El servei s'hi havia avançat per preparar el retorn.

A vegades per al servei dels estiuejants molts dels propietaris reclutaven personal de la mateixa població local.

L'eclecticisme, el modernisme i el noucentisme introduïts per l'estiueig

Gràcies a la febre de l'estiueig moltes viles de Catalunya i del Vallès van veure créixer construccions amb aquests estils imperants a l'època a les grans ciutats. La presència d'una colònia d'estiueig va incentivar la introducció de l'arquitectura culta d'autor més enllà de

Barcelona i, amb ella, la introducció a les viles de la costa però també de la muntanya de determinats corrents arquitectònics, des de l'eclecticisme de finals del segle XIX al racionalisme d'avantguarda dels anys trenta del segle XX passant pel modernisme i el noucentisme. Al veïnat de les Arenes podem trobar una mostra d'aquests estils artístics en un conjunt avui protegit com a patrimoni municipal.

El transport

Amb el pas del temps, a mesura que les carreteres varen millorar i els vehicles de tracció animal varen ser substituïts per vehicles a motor, les cases d'estiueig es van

allunyar de les zones urbanes. En el cas de les Arenes va ser la construcció de la carretera B-124 el que va propiciar el desenvolupament d'aquest nucli habitat.

Al peu d'aquesta carretera, a la banda de l'ermita, s'hi troba una petita caseta d'estil modernista on hi tenia parada l'autòmnibus de La Vallesana que anava a Sant Llorenç. Era la parada per tots els que anaven a les Arenes. L'any 1916 es féu entrega de la clau de la caseta-estació del veïnat de les Arenes a l'Ajuntament de Sant Esteve de Castellar. La caseta tenia pintat a la façana el rètol «Parada de las Arenas».

També, durant una temporada més contemporània, hi va haver un petit establiment on se servien begudes i menjars.

Parada de La Vallesana

La carretera de Sabadell a Prats de Lluçanès, propiciatòria de l'estiueig a les Arenes

Parlar de la geografia de l'estiueig obliga, necessàriament, a parlar de la xarxa de carreteres i de ferrocarrils i de la seva complementarietat. La seva millora i ampliació, així com la creació d'empreses d'autobusos o l'extensió dels automòbils particulars en els anys vint i trenta entre la burgesia i la classe propietària, van esdevenir factors que contribuïren a ampliar-ne el seu abast.

La carretera de Sabadell a Sant Llorenç Savall, l'actual B-124, va començar a gestar-se cap a l'any 1847. Les obres duraren vint anys, des de 1864 fins a 1884, i es va construir per trams:

- El primer tram tenia 7,5 km arribant a Castellar, i fou inaugurat el 9 de gener de 1865.

- El segon tram va continuar 11,5 km més fins a Sant Llorenç Savall. El 1884 quedaren acabades definitivament les obres fins arribar al seu destí.

Els primers serveis de transport de viatgers eren amb cavalleries. Poc després de la inauguració de la carretera, cap al 1867, ja hi havia un servei de transport de viatgers fins a Sabadell dos cops al dia, coordinats amb l'horari del tren.

El 1910 els castellarencs disposaven d'un servei de carruatges per anar i venir de Sabadell. També hi havia tartanes que cada dissabte anaven a Terrassa, o les de Josep Aymerich i Francesc Sala Flaquer que feien el servei de Sant Llorenç, a més de tartana, amb un carruatge per a 20 persones tibats per 5 cavalls.

Un canvi substancial afavoridor de l'estiueig a les Arenes es va produir amb la creació de la «Compañía de Ómnibus-Automóviles La Vallesana Sociedad Anónima» per a transport de viatgers sorgida de la iniciativa d'un grup de veïns de Castellar, Sant Llorenç i Sabadell, constituïda el 3 de març

de 1914. Un NSU alemany de 14 places que podia anar descobert a l'estiu fou estrenat el 5 de juliol de 1914 i destinat a fer el viatge Sabadell-Sant Llorenç Savall: dos viatges d'anada i tornada cada dia que tardaven una hora. La flota la completava un «Berna» de dinou places.

La línia Castellar-Sabadell en tartana va continuar funcionant dotze o tretze anys més a l'aparició de La Vallesana. El trajecte costava 15 cèntims menys que anar amb autoòmnibus però es trigava bastant més.

Segons la crònica de *La Gazeta del Vallés* «els primers conductors dels vehicles a motor anaven vestits amb jaqueta de cuir, guants, gorra especial i ulleres grosses per protegir-se els ulls de la pols que aixecaven les carreteres, que eren camins de pols». Una indumentària que, sens dubte, impressionava a la clientela.

La colònia d'estiueig de les Arenes. El veïnat de les Arenes. El raval de les Arenes. Nucli residencial

En l'actualitat, el veïnat el conformen una trentena de segones residències. Es troba arrezerat sota el turó del mateix nom el qual té una alçada de 519,5 metres amb orientació de vistes cap a la Mola.

Des de principis del segle XX, a l'indret si començaren a construir les «torres» particulars però també l'hostal del mateix nom, l'Hostal de les Arenes.

L'estil i època del nucli de les Arenes correspon a l'època contemporània i a un estil en alguns casos eclèctic però bàsicament modernista. L'actual conjunt urbà és format per diversos habitatges amb la tipologia d'unifamiliars aïllats en parcel·les de grans dimensions, un grup de quatre cases seriades, un dipòsit d'aigua potable i els carrers que els envolten. Dins del conjunt s'hi troben elements catalogats individualment, concretament tres habitatges aïllats, un conjunt de cases seriades i una torre-di-

pòsit d'aigua. Es tracta d'un dels nuclis poblacionals més antics del terme municipal, al mig del Parc Natural de Sant Llorenç Savall i l'Obac.

L'Hostal de les Arenes

El 1933, l'Hostal Les Arenes, propietat de Francesc Orpí Pelfort, oferia un espai envoltat de boscos, aigües, habitacions i servei de restaurant. Un servei d'autobusos portava el viatger fins al paratge de les Arenes.

Un anunci publicat a la *Guia de l'Estiuejant* (Catalunya Il·lustrada 1933-1934) deia: «Hostal Las Arenas. Francesc Orpí Pelfort. Servei d'autos La Vallesana S.A. Rodejat de Boscos. Riquíssimes aigües. Excel·lent servei de Restaurant. Magnífiques Habitacions. A 15 minuts de Castellà».

En aquest hostal, el president de la Generalitat de Catalunya, Lluís Companys, hi havia fet estada en diverses ocasions: el 5 de juliol de 1933 com a Ministre de Marina; el 23 de setembre de 1934 en un dinar, ja com a president de la Generalitat; i també el maig de 1936. Lluís Companys feu en totes aquestes estades o visites elogis de la bellesa de l'entorn.

L'Hostal fou intervingut el 13 d'octubre de 1937 per ordre de la Presidència de la Generalitat per a ésser destinat a finalitats adequades al moment.

En l'actualitat, l'antic Hostal de Les Arenes és propietat de les Germanes Serventes de Maria, Ministres dels Malalts, que tenen la casa com a centre de repòs i de lleure de les germanes; la casa només és utilitzada els mesos d'estiu.

L'Hostal de les Arenes durant una visita del president Lluís Companys

La colònia de refugiats de la Guerra Civil

En plena Guerra Civil (1936-1939) les cases de les Arenes foren la residència de nombroses famílies de refugiats provinents de Madrid –prop d'un centenar de persones– que vivien en aquell paratge en règim de colònia, repartits entre les cases. Tot i que les diferents famílies vivien en les cases, els àpats es feien en un menjador col·lectiu, suposadament en el menjador de l'Hostal, i el menú, servit per personal escollit a qui s'havien donat consignes de correcció i de voluntat de servei, era el mateix per a tothom.

La colònia de refugiats disposava també d'un servei d'assistència mèdica en previsió de qualsevol incident.

Un cop s'acabà la Guerra Civil, els estiuajants del raval de les Arenes ja havien recuperat les seves cases.

Declivi de l'estiuieg

A partir dels anys seixanta del segle XX, i fins i tot abans, l'estiuieg «clàssic» entrà en crisi per raons molt diverses. L'estiuieg de les classes benestants, de dos o tres mesos de durada, s'anà substituint per un altre d'interclassista i massiu, conseqüència de les vacances pagades, tant a muntanya com a mar. Els anys de la Segona República significaren l'inici d'aquest canvi. Pel que fa l'estiuieg vinculat al fenomen de les aigües i la salut, també va experimentar un declivi en bona part a causa dels avenços de la farmacologia. A mesura que la indústria farmacèutica anava traient al mercat tota mena de medicaments per tractar tot tipus d'afeccions que fins aleshores només es podien tractar recomanant al pacient de prendre determinades aigües i canvi d'aires, l'estiuieg vinculat a la salut, a les fonts, tenia els dies comptats.

Les urbanitzacions

Entre els anys cinquanta i setanta del segle XX el desenvolupament econòmic general i l'inici d'un període de benestar va fer que proliferessin les segones residències i es formessin nous nuclis que esdevindrien les actuals urbanitzacions. El concepte i la filosofia que les inspirava tenia poc a veure amb el que anys abans havia portat a constituir el veïnat o colònia de les Arenes, la que es podria veure com la primera urbanització de Castellar. D'urbanitzacions en sorgiren diverses: les de l'Airesol, ca n'Avellaneda i can Font, el Balcó de Sant Llorenç i el Racó, les quals han esdevingut cada vegada més primera residència dels seus propietaris.

ELEMENTS DESTACABLES DEL VEÏNAT DE LES ARENES

Torre-dipòsit d'aigua de les Arenes

Data de principis del segle XX. Propietat de les torres i cases del nucli de les Arenes amb la finalitat del seu abastiment d'aigua. Situat davant l'antic hostal, la seva estructura és sostinguda per quatre pilars de base quadrada, de formigó armat, que suporten una plataforma circular també de formigó armat amb una barana ornamental de balustres, sobre la qual es troba el dipòsit de diàmetre més petit que la plataforma, de manera que permet el pas al seu voltant. Originàriament donava i distribuïa aigua a totes les torres i cases del nucli de les Arenes.

Casa Samaranch

L'adreça és camí de can Barceló, 4. Correspon a l'època contemporània i a un estil historicista, eclèctic i modernista, amb una cronologia de començaments del segle XX, en concret de l'any 1916. El promotor fou Francisco Samaranch Purcell i Luisa Suñol Purcell.

Casa Samaranch

La casa de la família Samaranch fou la primera a edificar-se en el nucli de les Arenes, on només estava construïda l'antiga masia de can Barceló.

El xalet és orientat a migdia, en un gran solar amb fort desnivell des del carrer d'accés. Té soterrani, planta baixa, pis i golfes, amb coberta del cos principal a dues vessants paral·leles a la façana. El cos és adossat a la part posterior, amb pati soterrat per a ventilació de les primeres plantes amb passera d'accés.

La distribució de la façana principal és simètrica, amb l'eix a la porta d'entrada, que està concebuda com un cos sortint, amb finestra i dues portes. S'hi accedeix per una doble escalinata. El cos de l'entrada està coronat per un ràfec que es constitueix en la balconada del pis superior. L'ornamentació presenta un lleuger toc modernista, sobretot pel que fa a la planta baixa, barrejat amb la utilització d'elements procedents del món gòtic. Té obertures amb arcs de gola i lobulats, ornamentació de gerros i esferes als remats de les cobertes i a les baranes d'escalinata. Destaca la vegetació del jardí. La planta baixa té una sala-menjador, una sala de bany, cuina i tres habitacions, i en el primer pis hi ha un altre saló, una sala de bany i sis habitacions més. La seva posició prominent fa pensar que es tracta d'un dels elements fundacionals del nucli. Originàriament, la façana principal presentava el capcer ondulat.

Es diu que Francisco Samaranch Purcell era capità de la marina mercant i en assistir al casament a Sant Llorenç Savall d'un dels seus mariners i visitar el paratge de les Arenes li va agradar tant que, poc temps després, va començar les obres de construcció d'una casa juntament amb la seva esposa, Luisa Suñol Purcell.

Quan esclatà la Guerra Civil, la família Samaranch es trobava d'estiueig a la casa i van aconseguir escapar a França, i d'allà traslladar-se a Portugal, concretament a Lisboa, on

la família tenia fixada la residència. Un cop la casa fou deshabitada fou ocupada i transformada en escola; l'escola era mixta per als fills dels refugiats que procedien de Madrid. La directora de l'escola era la Sra. Anita Soler i la seva germana n'era l'auxiliar. Tot i que aquesta escola fou creada per a la mainada, les persones grans que volguessin també hi podien assistir en les seves hores de lleure. Malgrat l'ús com a escola de la casa, un cop va acabar la guerra la família Samaranch va poder recuperar els mobles en bon estat de conservació.

Inicialment, la casa estava il·luminada amb gas carbur. Mai va tenir masoveria. Una mica allunyada de la casa es troba una mina d'aigua amb una bomba de bombeig per fer arribar l'aigua a la casa.

Casa Esteve

Casa Esteve

L'adreça és camí de Les Arenes, 1. L'època i l'estil correspon a una època contemporània i a un estil modernista. La cronologia correspon a primers del segle XX, concretament a l'any 1925.

A començaments del segle XX en la zona coneguda amb el nom de Les Arenes, situada als voltants de la masia de can Barceló, es va construir aquesta casa, emprada com a casa d'estiueig. Adossats a la façana principal, en l'espai que resta entre la porta d'accés i les finestres, hi ha dos bancs d'obra amb el respatllet de formes ondulants.

A la façana posterior hi trobem set finestrals amb arc d'ogiva de la planta primera, tota l'ornamentació és d'estil modernista amb elements eclèctics. El garatge, petit volum separat de l'edifici principal, presenta una teulada de ceràmica de colors. Les dues façanes, principal i posterior, presenten els capcers esglaonats amb formes arrodonides als cantons, destacant l'òcul central (inscrit en un rombe i decorat amb elements vegetals), que correspon a la zona de les golfes.

Casa Romaguera

L'adreça és camí de Can Barceló, 2. Correspon a l'època contemporània i a l'estil modernista. La cronologia correspon a començaments del segle XX, concretament a l'any 1925.

Casa Romaguera

De planta baixa i golfes amb coberta a dues vessants paral·leles a la façana principal, amb capcer esglaonat i molt ornamentat simulant merlets. La composició de la façana principal és simètrica, destacant les arcuacions cegues entrellaçades amb arc de mig punt situades a nivell de golfes, amb decoració de ceràmica amb figuració. Els entre panys presenten acabat en picadís mixta de còdols i morter que li confereix un aspecte d'antigor, amb decoració de trencadís de rajola amb figuració (gerros amb flors), i com a remat, un rellotge de sol de ceràmica policroma, amb la data de construcció 1925. Destaca la reixa d'entrada de ferro treballat, l'escalinata doble d'accés (d'escaleres amb graonera de fusta i estesa i davant de rajoles alternades blanques i blaves), i la barana de la porta realitzada a partir de troncs i aprofitant les formes naturals ondulades dels troncs.

BIBLIOGRAFIA i WEBGRAFIA

Bibliografia Gràfica

Fotografies: col·lecció del Centre d'Estudis de Castellar - Arxiu d'Història.

Bibliografia Escrita

ANTONELL, Albert. *Ermita de la Mare de Déu de Les Arenes. Fe, tradició, història, llegendes, paisatges*.

Amics de l'Ermita de la Mare de Déu de les Arenes. *Vuitè centenari de l'Ermita de la Mare de Déu de Les Arenes*. Castellar del Vallès, 1998.

FERRANDO ROIG, Antoni. *Itineraris pel Massís de Sant Llorenç del Munt I. La vall del riu Ripoll. La vall de Mur, les Arenes i Cadafalc*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

MISERACHS, Xavier – Soler, Glòria. *L'Estiueig a Catalunya, 1910 – 1950*. Ed. Edicions 62, Barcelona 1995. ISBN 84-297-3987-4.

Pla Especial del Catàleg de Béns a Protegir. Ajuntament de Castellar del Vallès.

-Ermita de la Mare de Déu de les Arenes: AR-04 / 16.

-Conjunt del Nucli d'Estiueig de Les Arenes: CU-01 / 002.

PLANAS, Ester; PORTOLÉS, Àlex. *Castellar del Vallès, Recull històric*. Castellar del Vallès: Ajuntament de Castellar del Vallès, 1995.

VERGÉS MIRASSÓ, Antoni. *Història de Castellar del Vallès*. Ed. Montblanch-Martín, Barcelona, 1974.

VERGÉS SOLÀ, Lluís. *El llibre de Castellar. Història i vida d'un poble del Vallès i dels seus agregats, Sant Feliu del Racó i Les Arenes*. Sant Llorenç Savall: Emegé, 1972.

Webgrafia

Ermita de la Mare de Déu de les Arenes(Castellar del Vallès - Vallès Occidental)

<http://www.poblesdecatalunya.cat/element.php?e=2901>

Ermita de la Verge de les Arenes

<http://trailsantllorenc.blogspot.com/2010/12/ermita-de-la-verge-de-les-arenes-360-m.html#.XMI51zAzbIV>

Ermita de Santa Maria de les Arenes

<http://www.lesarenes.com/baloncesto/0524fb9af8149bb13/index.php>

· Guia del Modernisme d'Estiueig al Vallès Oriental. Consell Comarcal del Vallès Oriental. Abril, 2014.

<http://visitgranollers.com/wp-content/uploads/sites/4/2014/02/GuiaModernisme-Granollers-CAT-M.pdf>

· Les cases de les Arenes (Castellar del Vallès - Vallès Occidental).

<http://www.poblesdecatalunya.cat/element.php?e=2949>

· Les Fonts de l'Espígol i del Romaní reconstruïdes.

<http://www.lesarenas.com/baloncesto/juventudmasculina/0524fb9f9011e2606.php>

· L'estiueig en temps del Modernisme. ARA.CAT.

https://www.ara.cat/premium/Lestiueig-temps-del-Modernisme_0_1187881255.html

· Modernisme i Balnearis al Vallès. <https://view.gooltracking.com/diba/routes/view/modernisme-i-balnearis-al-valles>

· Plecs d'Història Local. L'Estiueig, objecte d'estudi polièdric.

Puigvert Solà, Joaquim – Figueres Capdevila, Narcís. L'Avenç, 2016. ISSN 2339-6997.

· Revisitar les colònies d'estiueig des d'una perspectiva històrica.

Puigvert i Solà, Joaquim M. Institut de Recerca Històrica-Universitat de Girona.

<https://www.diba.cat/es/web/exposicio-estiueig/descripcio>

· Turó de les Arenes (519,5 m).

<http://trailsantllorenc.blogspot.com/2011/10/turo-de-les-arenas.html>